



El sistema universitari de les Illes Balears

Lluís Ballester

Andrés Nadal

1. INTRODUCCIÓ

Com cada any, les seccions inicials d'aquest informe se centren en la realitat de la Universitat de les Illes Balears (UIB), la seva singularitat a les Illes com a universitat pública presencial i la seva importància relativa justifiquen aquesta decisió. La UIB és una institució pública que presta el servei d'educació superior mitjançant la docència, l'estudi i la investigació. Són moltes les evidències que demostren que la UIB està situada en llocs capdavanters entre les universitats espanyoles en qualitat docent i de productivitat en recerca.

La UIB abraça múltiples camps del coneixement en la docència que presenta als estudiants que s'incorporen al campus. 32 graus i 4 dobles titulacions s'ofereixen a les facultats de la UIB, concentrades al campus de la carretera de Valldemossa.

2. L'OFERTA D'ESTUDIS DE LA UIB

Les titulacions es poden agrupar en sis branques científiques, d'acord amb la normativa vigent, però diferenciant els estudis de Ciències de l'Educació per tal de poder precisar més les dades. Les sis branques resultants, considerant els títols de grau de l'Espai Europeu d'Estudis Superiors (EEES), són:

1. Arts i Humanitats. 6 titulacions de grau: (1) Estudis anglesos, (2) Filosofia, (3) Història, (4) Història de l'Art, (5) Llengua i literatura catalanes, (6) Llengua i literatura espanyoles. A més, hi ha 4 màsters i 2 doctorats.
2. Ciències. 4 titulacions: (1) Biologia, (2) Bioquímica, (3) Física i (4) Química. També hi ha 9 màsters i 7 doctorats.
3. Ciències de la Salut. Inclou 4 titulacions: (1) Fisioteràpia, (2) Infermeria, (3) Medicina i (4) Psicologia. També hi ha 4 màsters i 5 doctorats.
4. Ciències socials i jurídiques. 8 titulacions: (1) Administració d'Empreses, (2) Dret, (3) Economia, (4) Geografia, (5) Protocol i organització d'esdeveniments (Centre Universitari Felipe Moreno), (6) Relacions Laborals, (7) Treball Social i (8) Turisme. També s'ofereixen 3 dobles titulacions: Administració d'Empreses i Dret, Administració d'Empreses i Turisme, Economia i Turisme. A més, hi ha 9 màsters i 6 doctorats.
5. Ciències de l'Educació. 4 titulacions: (1) Educació Infantil, (2) Educació Primària, (3) Educació Social, (4) Pedagogia. També hi ha 5 màsters i 2 doctorats.
6. Enginyeria i arquitectura. 6 titulacions: (1) Edificació, (2) Enginyeria Agroalimentària i del Medi Rural, (3) Enginyeria Telemàtica, (4) Enginyeria Electrònica, (5) Enginyeria Informàtica, (6) Matemàtiques. També s'ofereix 1 doble titulació: Matemàtiques i Enginyeria Telemàtica. A més, hi ha 4 màsters i 2 doctorats.

Després dels graus, el futur immediat dels titulats universitaris passa pels màsters i els postgraus, amb una àmplia oferta que també inclou, com a màxim nivell formatiu, els estudis de doctorat. Hi ha branques amb una major inversió en recerca, com la de Ciències, amb 4 graus, 9 màsters i 7 doctorats; mentre que altres branques centren bona part dels seus recursos en la docència, com la d'Arts i Humanitats, amb 6 graus, 4 màsters i 2 doctorats.

3. EVOLUCIÓ DE L'ALUMNAT ENTRE 2009-10 I 2015-16

La UIB en els darrers 15 anys ha incrementat les seves dimensions de forma significativa, pel que fa a l'alumnat. S'ha passat d'11.765 alumnes, el curs 2003-04, a 13.670, el curs 2015-16, és a dir, un increment d'un 16,2%, amb variacions considerables en els darrers anys. El període amb major nombre d'alumnes és el que inclou els cursos del moment de major intensitat de la crisi econòmica i social (2011 a 2013), reduint moderadament el nombre d'alumnat matriculat els cursos posteriors. Probablement, la reducció de l'alumnat matriculat es relacioni amb el cost de les matrícules i la necessitat de trobar feina per a una part apreciable del potencial alumnat universitari. La taxa bruta d'universitaris, calculada com a universitaris matriculats a la UIB per cada 100 joves entre 18 i 24 anys, ha augmentat significativament des de l'inici de la crisi el 2008, com es pot comprovar al quadre 3, passant d'un 13,10% a un 17,36%. En els darrers anys (2012-2016) pràcticament s'ha mantingut la taxa. Com és evident, no es consideren tots els joves universitaris matriculats en universitats a distància o que han sortit de les Illes Balears per seguir les seves carreres.

La taxa neta d'escolarització en educació universitària per al grup d'edat 18-24 anys és una correcció de la taxa anterior, es calcula com a nombre d'estudiants de 18-24 anys en ensenyaments de 1r i 2n cicle i grau (estudis en procés d'extinció i graus de l'EEES), en relació amb la població de 18-24 anys, és a dir, només es considera l'alumnat de 18 a 24 anys. Segons les dades del Ministerio de Educación, Cultura y Deporte (MECD, 2016, 6), la taxa per a l'any acadèmic 2014-15 a les Illes Balears era d'11,7%, la més baixa de totes les comunitats de l'Estat. La taxa neta per al conjunt de l'Estat, el mateix any acadèmic, era un 31,1%, seguint el procés d'increment del darrer període. Comunitats com Madrid (46,8%), Castella i Lleó (37,8%) o el País Basc (36,1%) lideraven aquest rànquing, mentre que entre les comunitats amb menys universitaris eren, a més de la nostra comunitat, Castella-la Manxa (12,8%), la Rioja (16,2%) i Canàries (18,9%). És a dir, encara hi ha un important creixement potencial d'alumnat universitari per arribar als mínims raonables per a una comunitat suposadament rica. Moltes vegades, s'ha parlat de les característiques del mercat de treball de les Illes Balears, però segurament hi ha altres factors que caldria estudiar a fons. Les baixes taxes netes, les més baixes de l'Estat, s'han mantingut al llarg de tot el període, des de 2003-04 a 2014-15 (darrer any amb dades oficials), sense excepció.

En el curs 2013-2014, el darrer amb dades oficials per al conjunt de l'Estat, els estudiants de grau aconseguen bons resultats, comparats amb els estatals (MECD, 2016, 33):

- un rendiment mitjà (relació entre crèdits aprovats i matriculats) del 77,4%, similar a la taxa de rendiment a l'Estat, del 77,2%;

- una taxa d'èxit (relació entre crèdits aprovats i presentats) del 85,8%, la taxa d'èxit a l'Estat és del 87,4%;
- i una taxa d'avaluació (relació entre crèdits presentats i matriculats) del 90,3%, la taxa d'avaluació a l'Estat és del 88,3%.

Els estudiants de màster aconseguixen resultats comparables a les dades de l'Estat (MECD, 2016, 161):

- un rendiment mitjà (relació entre crèdits aprovats i matriculats) del 87,4%, mentre que la taxa de rendiment a l'Estat és del 89,3%;
- una taxa d'èxit (relació entre crèdits aprovats i presentats) del 99,0%, la taxa d'èxit a l'Estat és del 98,5%;
- i una taxa d'avaluació (relació entre crèdits presentats i matriculats) del 88,3%, la taxa d'avaluació a l'Estat és del 90,7%.

Les taxes dels màsters han millorat clarament en els darrers cursos, ja que el 2013-14 eren les més baixes de tot l'Estat i ara es troben a prop de les mitjanes estatals. En qualsevol cas, aprovar les assignatures (taxa d'èxit) no es pot interpretar com un indicador de millora dels resultats sense altres consideracions. Cal estudiar altres resultats, com la inserció en el mercat de treball, la productivitat científica i sociocultural dels graduats, la transferència de coneixements a la societat balear i altres factors, per poder parlar d'una millora de la formació.

4. EL PROFESSORAT

Un tema inicial és el referit a l'estructura per categories del PDI. Si es diferencia entre personal funcional numerari i personal temporal i contractat (quadres 4 i 5), entre 2007-08 i 2015-16, s'observa que s'ha passat d'un 42,87% de PDI numerari a un 35,36%, però ha millorat el reconeixement i la situació d'aquest personal; s'han reduït considerablement els catedràtics i titulars d'escoles universitàries. En qualsevol cas, les possibilitats que es creïn noves places de funcionaris docents o investigadors ha quedat quasi aturada en aquests anys.

Els quatre tipus bàsics (catedràtics d'universitat, titulars d'universitat, catedràtics d'escola universitària, titulars d'escola universitària) s'han anat transformant en el sentit de major estabilitat i reconeixement acadèmic; les dues primeres categories (CU i TU) han passat de representar el 25,74% de tot el PDI el 2007-08 a representar el 31,36% el 2015-16. Per aquest motiu, es pot dir que, en una perspectiva de 12 anys, s'ha transformat la plantilla de funcionaris de la UIB de manera positiva, tot i la presència de temes encara molt millorables, com l'estancament dels darrers cinc cursos o l'increment del nombre de professorat associat. Pel que fa a aquesta darrera qüestió, s'ha passat de 533 associats (46,35%) el 2007-08 a 599 (46,04%) el 2015-16.

Un dels greus problemes dels darrers 12 anys, i que encara resta pendent, és el de la gran importància de les situacions d'inestabilitat (quadre 5). El conjunt del personal contractat representa un 64,64%, però no tothom es troba en la mateixa situació. De fet, part del personal no permanent i contractat, en especial els contractats doctors (125 persones), gaudeixen d'un estatus més normalitzat que la resta del personal contractat. En qualsevol cas, els associats encara representen una part massa important del PDI, com hem dit abans, amb un 46,04% del total de PDI de la UIB. Aquest personal és imprescindible, per tal de millorar la connexió de la universitat amb el mercat de treball i la realitat sociocultural de les Illes Balears, però les seves dimensions fan que es vegi afectada la qualitat dels processos d'ensenyament-aprenentatge, en especial per la poca dedicació acadèmica que desenvolupa aquest personal, ja que més d'un 60% del professorat associat disposa de contractes de 3 hores o manco.

La reorganització dels estudis, així com la diversificació de grups (desdoblament a les assignatures amb més alumnes), ha significat un increment de la càrrega docent (vegeu el quadre 6), que ha passat d'un total de 15.420 crèdits, el 2003-04, a 16.737 el 2015-16; és a dir, ha augmentat un 8,54% la càrrega real. Si la comparació es fa entre 2012-13 i 2015-16, l'increment de la càrrega real és d'un 6,37%. És a dir, sigui com sigui la comparació, s'ha produït un apreciable increment de la càrrega docent.

Si es considera que cada crèdit representa 25 hores de dedicació docent, es pot calcular el nombre d'hores total de dedicació docent en 418.425 al llarg del curs acadèmic 2015-16. La mitjana per professor és de 321,6 hores. Com sabem, les dedicacions són molt diferents, per aquest motiu es calcula un indicador denominat «professorat equivalent a temps complet» (vegeu el quadre 7).

Tal com s'explica a la Memòria del pressupost de la UIB (UIB, 2015), el professorat a temps complet es calcula comptant com a 1 cadascun dels professors amb dedicació completa. La dedicació dels professors associats s'ha calculat de la manera següent: 6 hores: 75% d'una dedicació a temps complet; 4 hores: 50%; 3 hores: 37,5%, i la resta en la mateixa proporció d'acord amb el nombre d'hores del contracte. La metodologia aplicada és la mateixa que utilitzen les universitats del Grup 9 (comunitats autònomes amb una sola universitat).

Les dades d'aquest indicador mostren que la dotació actual de professorat és equivalent a 928 professors a temps complet. L'increment de la dotació, ajustada a les dedicacions, és un 19,43% en relació amb la dotació de 2003-04. En qualsevol cas, es pot observar com entre 2007 i 2013 s'ha estancat l'increment de dotacions, sense cap increment. El nombre de professorat equivalent a temps complet s'ha recuperat moderadament en els darrers dos cursos (increment d'un 3,92% entre 2013 i 2016).

Per acabar la interpretació de les dotacions i les possibilitats reals per desenvolupar la feina acadèmica amb qualitat, s'ha calculat l'indicador que relaciona les dotacions de professorat (professorat equivalent a temps complet) amb el nombre d'alumnes (vegeu el quadre 8). Aquesta ràtio mostra una sorprenent coincidència entre 2003-04 i 2012-13, amb 15,14 alumnes per professor equivalent a temps complet el primer any i 15,20 alumnes per professor el 2012-13. Entre 2003-04 i 2007-08 la ràtio es va reduir considerablement, però entre 2007-08 i 2012-13 va tornar a augmentar.

S'observa una millora en els darrers anys (entre 2012-13 i 2015-16), que permet començar a recuperar la pèrdua de professorat d'anys anteriors, encara que sigui amb professorat contractat amb dedicacions reduïdes.

5. EL PERSONAL D'ADMINISTRACIÓ I SERVEIS

Un dels components fonamentals per mantenir els processos desenvolupats a la UIB és el personal d'administració i serveis (PAS) (vegeu el quadre 9). Aquest personal, amb una elevada heterogeneïtat, inclou des dels màxims responsables de l'organització fins al personal d'administració de tots els nivells. També hi ha una gran heterogeneïtat de situacions contractuals, des de funcionaris de carrera, funcionaris interins, personal contractat de diversos tipus, laborals fixos de conveni, fins a laborals contractats.

Pel que fa al PAS, es pot parlar de dues etapes diferenciades, una primera etapa de fort creixement, entre 2003-04 i 2007-08, amb un increment d'un 23,97%, i una segona etapa de 2007-08 a 2012-13 amb una reducció d'un 2,95%. Aquesta reducció s'ha aturat en els darrers anys, entre 2012-13 i 2015-16 s'observa un augment d'un 1,14%, seguint una lògica paral·lela a la de les dotacions de professorat.

Tal com es pot comprovar al quadre 10, la ràtio que relaciona el professorat equivalent a temps complet amb el PAS observa una moderada reducció entre 2003-04 (1,77 professors per cada PAS) i 2012-13 (1,69 professors per cada PAS), per tornar a augmentar moderadament en el darrer període (2015-16: 1,74 professors per cada PAS). La qualitat de la feina realitzada es manté, gràcies a una important política de formació i l'estabilitat de les dotacions del PAS, amb personal de llarga trajectòria en tots els llocs de feina claus.

6. PRODUCTIVITAT CIENTÍFICA

La recerca de la UIB destaca en el context estatal i l'ha fet visible internacionalment. Els indicadors de qualitat de la recerca es troben entre els millors del sistema universitari. Aquests resultats són una conseqüència de la consciència que s'ha produït a l'àmbit universitari de l'increment de la competència. Els estudis sobre la qualitat de la recerca i la resta de factors que determinen la qualitat de les universitats és avaluat per diversos rànquings (<https://www.uib.es/es/recerca/ranquings/>).

El primer que consideram és el desenvolupat sota la direcció del professor Francisco Pérez (2016) i editat per la Fundació BBVA i l'Institut Valencià d'Investigacions Econòmiques (IVIE). L'U-Ranking és un projecte que aporta informació comparada sobre el sistema universitari espanyol. El projecte, ja en la seva quarta edició, fa una classificació de les universitats públiques espanyoles en funció del seu volum de resultats i productivitat, segons activitat docent, investigadora i d'innovació i de desenvolupament tecnològic. A l'estudi hi han participat 61 universitats —48 de públiques i 13 de privades—, el 95% del conjunt del sistema universitari

de l'Estat. L'any passat va ser analitzat en detall a l'*Anuari de l'Educació* i les avaluacions no han canviat pràcticament, tot i que la UIB ha millorat un poc els seus resultats (Ballester, Nadal, 2015).

La Universitat de les Illes Balears se situa per damunt de la mitjana estatal, amb un índex de 108,2. L'U-Ranking ha elaborat per quart any aquesta classificació que analitza el sistema universitari estatal. Les Illes han pujat una posició respecte de l'any anterior.

Balears, representades per la UIB, té el cinquè sistema universitari més productiu de l'Estat, segons l'índex global de rendiment i volum de resultats. El sistema més productiu és el català amb un índex de rendiment del 20% per sobre de la mitjana estatal (100%); seguit de prop pel de Cantàbria (12% per sobre), la Comunitat Valenciana (11%), Navarra (10%), Balears (8%) i Comunitat de Madrid (3%). A prop de la mitjana se situen Aragó, Galícia i Andalusia, mentre que la Rioja, Extremadura, Canàries i Castella-la Manxa se separen més d'un 20% per sota de la mitjana estatal.

Quant a la innovació i el desenvolupament tecnològic, la universitat balear ocupa el dotzè lloc. Aquesta investigació conclou que les universitats públiques lideren el sistema universitari estatal. En resum, es destaca la UIB com una de les universitats més productives pel que fa a recerca (5a) i de més qualitat pel que fa a docència (5a).

Quant a altres rànquings, un dels de més prestigi és el rànquing d'institucions Scimago. Es tracta d'un entorn d'avaluació de la recerca i generador de rànquings per analitzar la producció científica d'universitats i institucions de recerca. L'elabora l'SCIMagoLab, producte de la col·laboració del CSIC i diverses universitats espanyoles. La seva informació s'extreu de la base de dades Scopus, de l'editorial Elsevier. A continuació es presenten algunes dades del període 2008-2012 pertanyents al SCIMago Institutions Ranking Global 2014 (Higher Education):

- L'indicador relatiu a publicacions d'alta qualitat (Q1) posiciona la UIB en el 3r lloc a l'Estat i el lloc 140 a la Unió Europea.
- Pel que fa a l'indicador agregat d'excel·lència posiciona la UIB en el 8è lloc a l'Estat i el lloc 271 a la Unió Europea.

7. EVOLUCIÓ DEL PRESSUPOST ENTRE 2009-10 I 2015-16

Pel que fa al pressupost de la UIB, vegeu els quadres 11 i següents. El 2015 s'aprovà un pressupost de 88.659.563,95 euros, és a dir, ha augmentat un 32,03% respecte al de 2004, però representa una reducció de 6,6 milions respecte del pressupost de 2010. Aquesta reducció en els darrers anys s'ha produït de forma molt important entre 2011 i 2012 i de forma més moderada el darrer any entre 2010 i 2013, amb un moderat increment entre 2013 i 2016. En aquests darrers anys, concretament entre 2015 i 2016, s'ha produït un increment que permet confirmar la recuperació pressupostària, si es manté en el propers anys.

En els ingressos (vegeu el quadre 12), els preus públics representen un 18,27% (el 2009 representaven l'11,44%), mentre que el 63,85% són transferències corrents, majoritàriament provinents del Govern de les Illes Balears (el 2009 representaven un 67,90%). És a dir, s'ha produït un increment dels preus i una reducció de la importància relativa de les transferències.

Les despeses (vegeu el quadre 12) es distribueixen en un 67,77% per a personal (el 2009 representava un 66,04%, tot i incloure ara 1 milió manco), despeses en béns corrents o serveis (12,64%) i inversions reals (15,49%). Tant les despeses de personal com les despeses en béns corrents s'han reduït de forma apreciable des de 2009. Per altra banda, el capítol d'inversions també s'ha ajustat molt, en especial si el comparam amb el que representava, per exemple, els anys 2000 (29,44%) o 2001 (33,99%).

Per tal de detallar més quin ha estat l'impacte dels canvis pressupostaris es pot estudiar l'indicador relatiu a la transferència nominativa (vegeu el quadre 13), és a dir, la subvenció pública de l'entitat tutelar per al funcionament ordinari de la universitat. S'ha passat d'una transferència nominativa de 40,32 milions d'euros en el pressupost de 2003 a 55,27 milions d'euros en el pressupost de 2016; és a dir, d'una transferència nominativa per estudiant de 3.427 euros el 2003 a 4.043 euros el 2016, un increment d'un 17,97% (vegeu el quadre 14), però que en realitat suposa una forta reducció dels nivells de la transferència nominativa per estudiant que s'havia aconseguit el 2008, amb 4.962 € per alumne. Concretament, entre el 2008 i el 2016 la reducció de la transferència nominativa per estudiant ha estat d'un 18,52%.

Si anteriorment s'ha mostrat la reducció pressupostària en una perspectiva temporal mitjana, si es treballa amb les dades més recents es pot observar una millora pressupostària entre 2013 i 2016. En aquest període s'ha produït un increment de la transferència nominativa per alumne d'un 13,86% (vegeu el quadre 14).

8. CESAG-Comillas, UOC i UNED

A les Illes Balears, a més de la Universitat de les Illes Balears, es poden trobar altres universitats a les quals els alumnes poden acudir sense haver-se de desplaçar a les diferents seus fora de les Illes. Ens referim a la UNED i la UOC com a universitats a distància i al CESAG-Comillas com a universitat presencial.

8.1. CESAG-Comillas

Des del 2014 el CESAG està adscrit a la Universitat Pontifícia de Comillas. A més dels estudis propis de la branca d'educació, el CESAG també ofereix estudis de la branca del periodisme i la comunicació. S'ha de tenir present que actualment encara conviuen els graus iniciats en el període d'adscripció a la UIB, ja en els darrers anys o en extinció, amb graus de Comillas. A més, el CESAG ofereix dos títols propis de postgrau (vegeu quadre 15, part inferior). A més dels estudis que es presenten, per al curs 2016-17 s'ha començat el grau en Ciències de l'Activitat Física i de l'Esport. Així, el total dels alumnes matriculats al CESAG és de 320, dels quals 148 són de nou ingrés (vegeu quadre 16).

Aproximadament un poc més del 35% dels alumnes de graus del CESAG són de nou ingressats. També es pot veure que la distribució dels alumnes per sexe és un poc més de dues dones per cada home. De la distribució dels alumnes per edat en quatre grups d'edat (vegeu quadre 17), com era d'esperar, en el primer i segon grup quasi la totalitat dels alumnes estudien grau, mentre que en els altres grups quasi tot són alumnes de postgrau. Tal vegada, el més destacat és el nombre d'alumnes de grau entre 25 i 45 anys.

8.2. Universitat Oberta de Catalunya

Un total de 2.203 alumnes de les Illes Balears estan matriculats actualment a la UOC. L'oferta principal de la UOC, com a la resta d'universitats de l'Estat, són els estudis de l'EEES que ofereixen un ampli conjunt d'estudis de grau (vegeu quadre 20). Bàsicament, concentren més del 50% de la seva oferta en quatre títols, els quals també disposen d'una gran demanda a la UIB i UNED: grau d'Administració i Direcció d'Empreses (14,72%), grau de Psicologia (14,58%), grau de Dret (12,44%) i grau d'Enginyeria Informàtica (10,65%). La resta de l'alumnat de grau es reparteix entre altres 16 títols.

Com es pot comprovar amb aquestes dades, els alumnes no acudeixen només a la UOC per cursar graus que no s'imparteixen a la UIB, ja que els títols més demandats a la UOC s'ofereixen a la UIB. Malgrat això, una bona part del seu alumnat prefereix cursar els seus estudis a la UOC. El fet de ser una oferta d'educació a distància, amb la llibertat d'horaris adaptables a les necessitats de compatibilitat amb la feina, fa que sigui atractiva a un perfil determinat d'alumnat.

8.3. Universidad Nacional de Educación a Distancia

El centre de la UNED a Balears ofereix 27 graus, el curs d'accés a la universitat, màsters oficials, nombrosos cursos d'educació permanent i d'extensió universitària. Disposava, en el curs 2014-15, de 193 professors i 14.770 estudiants en tota l'oferta educativa universitària de la UNED a les Illes, amb un increment significatiu respecte al curs anterior dels estudiants de grau.

Detallant aquesta oferta segons els diferents estudis (graus, llicenciatures, diplomatures, enginyeries i accés 25 i 45), segons les facultats que les imparteixen a les Illes Balears (vegeu quadre 22), es pot comprovar que també hi ha una elevada concurrència amb els mateixos estudis oferits per la UIB, així com una elevada concentració en unes poques titulacions; un 39,66% es concentren en quatre titulacions: Psicologia (16,63%), Dret (10,91%), Administració i Direcció d'Empreses (6,39%) i Estudis anglesos (5,73%).

La UNED i la UOC, com la UIB, ofereixen estudis de diversos tipus, també títols de postgrau oficials i propis, així com diverses titulacions de formació permanent destinades a un col·lectiu cada vegada més nombrós que demana a les universitats la formació necessària de postgrau, siguin professionals o persones majors que volen millorar la seva formació. Aquesta evolució incrementa la presència social de les universitats i millora la resposta a les necessitats formatives de la comunitat.